

РОЛЬ ПРАВА В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**М. А. Кравчук, Р. В. Лебіч**

Сучасні західноєвропейські право та державність беруть свої початки в часи середньовіччя. Християнська цивілізація відділила світське право від релігійного права, розділила право і мораль. Право визначало рамки поведінки представників певного стану.

Ключові слова: право, норми права, середньовіччя.

Важливим чинником, покликаним формувати суспільне життя, було право, як норма, стандарт поведінки, по якому рівнялась людська діяльність чи бездіяльність. Сучасна західноєвропейська культура та державність беруть свої початки в часи середньовіччя. Право завжди врегульовувало та визначало становище людини в суспільстві, супроводжувало людину з початків існування перших держав. Перш ніж зародились концепція природного права чи концепція позитивного права, вже існувала у кожній відомій цивілізації теологічна концепція права, відповідно до якої право походить не від суспільства чи політичної влади, а від релігії. Право розглядалось як божественне веління, що отримало божественну санкцію для того, щоб набути обов'язковості в людському суспільстві. Тож саме Бог, в тій чи іншій іпостасі, був сувереном такого суспільства, міста, держави і в прадавніх цивілізаціях, і навіть в грецькій чи римській. В цивілізаціях Далекого Сходу та давніх американських цивілізаціях норми моралі та створені на їх основі норми права мали надприродне походження.

Незважаючи на значний вплив церкви на життя середньовічних європейських християнських держав, право, що в них діяло, не було повністю сакралізоване. Можна пригадати суперечку, що тривала століттями, про розподіл повноважень та компетенції папи і цісаря. Незважаючи на існування різних теорій, відповідно до яких влада мала би розподілятися на користь папи чи цісаря, ніхто не ставив під сумнів факт поділу влади на духовну та світську.

Християнська цивілізація не лише відділила світське право від релігійного, але й розділила право і мораль. Тобто, право розумілось як зовнішня сила, якій потрібно підкорятись для власного блага та для суспільного блага. Моральність, в свою чергу, віднесено до регулятора внутрішнього життя людини. Незважаючи на таке розмежування, середньовічний християнин усвідомлював взаємовплив та взаємодію права і моралі, бо право не могло замінити моралі, адже право регулювало мінімум людської поведінки. Право не здатне врегулювати такі питання, як вірність, повага до інших, скромність, милосердя, вдячність та ін. Люди в середньовіччі розуміли, що немає потреби змішувати право і мораль, бо їх зміст не у всіх питаннях однаковий, але й немає потреби повністю відокремлювати право від моралі, бо їх взаємодія необхідна як для окремого індивіда, так і для цілого суспільства.

Важливою рисою середньовічного права в свідомості людей була його стародавність. Оскільки право трактувалось як реальність, що супроводжує світ та людину, додаткове значення мало посилення на його тривале існування. Інтерпретуючи та пояснюючи право, середньовічні люди брали до уваги не майбутнє, а минуле. Йшлося про пошуки та пояснення того, що існувало колись, все давнє мало особливу цінність, а нове сприймалось з недовірою. Середньовічна людина була переконана, що все суттєве і важливе все відкрито, написано та висловлено в попередніх епохах натхненними авторами Святого писма, грецькими та римськими мудрецами, святими, папами. Тож будь-які важливі та навіть доречні новелізації права сприймались як оспорювання давнього та всебічно перевіреного.

Такий спосіб мислення стосовно права переносився і на інші сфери суспільного життя, на роботу, на щоденне життя. Науковці середньовіччя вкрай рідко писали праці, які б не були коментарями до давніх праць. Середньовічна наукова література – це, перш за все, різного роду коментарі.

Правовий статус мали тільки ті інституції, які були легалізовані, узаконені. Місто, цех, школа, університет існували офіційно лише після видання відповідних правових актів, після

затвердження для них статутів чи регламентів. Все, що мало будь-яку владу, церковну, цивільну, військову, мусило спиратись на відповідні правові акти, хоча не обов'язково це було писане право. Навпаки, часто посилались на неписане прав, на правовий звичай. Варто ж пам'ятати, що фундаментом феодального права виступав правовий звичай, що виникав при повторенні публічних актів та мирних договорів.

Право охоплювало не тільки середньовічні інституції та спільноти, але й кожну окрему людину. Кожен мусив мати свій визначений статус, тож статус селянина, міщанина, лицаря, духовенства і ін. такий статус мав різні практичні наслідки. Значення людини не залежало від майнового стану, а від правового статусу, від прав та обов'язків, що випливали із такого статусу. Найбідніший дворянин був у набагато кращому становищі, ніж найбагатший міщанин, оскільки ні майно, ні гроші не давали відповідного суспільного визнання та більших прав. Формувались відповідні моделі та стандарти поведінки, яких необхідно було дотримуватись в рамках свого правового статусу. Всі дії, пов'язані, скажімо, з укладенням шлюбу, вступом у цех, чи в університет, посвятою в лицарі, судовим процесом, отриманням чи переданням спадщини, укладенням договору та ін. були детально регламентовані. Як правило, вони носили символічний характер та передбачали чітко визначений ритуал. Право не лише визначало належну кожному стану поведінку, але й формувало почуття гідності за приналежність до певної суспільної групи, захищало відповідними засобами членів такої групи, гарантувало їм збереження відповідного суспільного та правового становища.

Кожна людина, з точки зору середньовічного права, мала своє місце в суспільстві, тож повинна була себе відповідно поводити. Для кожного діяв свій етикет, що був сценарієм поведінки. Цехові та міські статuti регулювали діяльність міщанина, визначаючи процес його роботи, ставлення до учнів та челяді, сценарій цехових урочистостей, розмір оплати музикам, кількість гостей на прийомі та ін.

Право не лише визначало рамки поведінки представників певного стану, але й формувало почуття власної гідності, яке походило з приналежності до певної соціальної групи, захищало права представників такої групи, гарантувало їм збереження певної правової та суспільної позиції. Таким же чином діяла і церква, яка схвалювала існуючий суспільний поділ і закликала людину відкидати те, що не властиве представникам її стану. Розуміння свободи для середньовічної людини різниться від розуміння свободи навіть в період Нового часу. Для середньовічної людини свобода – це статус, місце в суспільстві. Вільною була людина, яка мала поважного опікуна, главу роду, покровителя. Кожен стан, кожне ремесло посідали відповідне місце в католицькій доктрині, щодо кожного діяли окремі правила, які б мали привести до царства Божого. В зв'язку з цим навіть визначались для кожного стану найтяжчі гріхи, зокрема, грабіж для лицарів, шахрайство для міщан, пиха для багатих, крадіжка для селян та ін. Навіть щоденні побутові предмети, такі як, ключ, меч, молот, колір черевиків, покриття голови, окрім притаманних їм функцій, виконували символічні функції, надаючи чи відбираючи певні привілеї, права, владу, забезпечували суспільне становище чи позбавляли його.

Неможливо зрозуміти природу та функціонування держави, не дослідивши право, що супроводжувало її існування. В середньовічній державі норми права, в силу яких наказувалось дотримуватись так званого Божого миру, заборонялось полювати на селянських полях, під особливим захистом яких були купці, духовенство, міщани, мали важливе не тільки моральне, але й економічне значення.

Християнська середньовічна культура успадкувала розуміння надприродного походження права. Основні сфери християнської культури, зокрема, моральність, мистецтво, релігія, наука, в тому числі юриспруденція, взаємодоповнювали одна одну, формуючи систему певних норм поведінки, яка діяла у всьому суспільстві. Тож така система, будучи універсальним та загальним регулятором суспільних відносин, охоплювала усі сфери життя середньовічної Європи.

Kravchuk M., Lebich R. Role of law in medieval society. Modern Western European law and statehood originate in the middle ages. Christian civilization separated secular law from religious law, divided law and morality. The law defined the framework of the behavior of representatives of the individual class.

Keywords: law, norms of law, the Middle Ages.

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ (ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ) ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІВ В УКРАЇНІ

В. М. Кравчук, О. М. Юхимюк

Досліджуються загальнолюдські (загальносоціальні) принципи правового статусу суддів. Аналізуються основні акти національного законодавства, у яких закріплені загальнолюдські (загальносоціальні) принципи правового статусу суддів.

Ключові слова: правовий статус, правовий статус суддів, принципи, принципи правового статусу суддів, суддя.

Характеристика елементів конституційно-правового статусу суддів дозволяє більш повно і всебічно розкрити безпосередньо конституційно-правовий статус суддів. Вітчизняним законодавством про судоустрій і статус суддів закріплюються основні принципи правового статусу суддів. Проте, до останнього часу в науці конституційного права теоретично не сформульовано поняття загальнолюдських (загальносоціальних) принципів правового статусу суддів, немає фундаментальних наукових досліджень цієї проблеми.

В юридичній літературі також відсутня єдність думок стосовно кількості та змісту принципів правового статусу суддів. На думку В. Федоренка, правовий статус суддів ґрунтується насамперед на принципах незалежності, недоторканності, незмінюваності суддів, несумісності їх посади, а також на принципах соціального і правового захисту суддів [1, с. 529]. Ф. Веніславський до принципів правового статусу суддів відносить: незалежність і недоторканність, професійність та гарантованість [2, с. 337].

До принципів правового статусу суддів Є. Абросімова відносить крім незалежності «...незмінюваність, недоторканність та належне матеріальне забезпечення суддів» [3, с. 41-53]. В. Туманов вважає, що правовий статус суддів характеризують незалежність, призначуваність, незмінюваність та суддівська несумісність, тобто заборона суддям обіймати інші посади [4, с. 29].

В науковій юридичній літературі, крім категорії «принципи правового статусу суддів» використовуються й інші терміни. Зокрема, В. Єгорова виокремлює принципи діяльності суддів судів загальної юрисдикції, до яких відносить самостійність, незалежність, недоторканність та принцип доступу до суду [5, с. 168-173].

В контексті дослідження принципів правового статусу суддів пропонуємо розрізняти загальнолюдські (загальносоціальні) та принципи національної системи права. Як стверджують Н. Крестовська та Л. Матвеева загальносоціальні принципи права – це принципи-ідеали, які мають загально регулятивну природу, тобто так чи інакше знаходять свій відбиток у всіх основних соціальних регуляторах: ціннісному, моралі, праві, а подекуди, й у політиці [6, с. 254]. До загальнолюдських (загальносоціальних) принципів правового статусу суддів, на нашу думку належать: 1) принцип пріоритетності загальнолюдських цінностей; 2) принцип гуманізму; 3) принцип демократизму; 4) принцип свободи; 5) принцип справедливості; 6) принцип рівності.

Принцип пріоритетності загальнолюдських цінностей, таких як життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека. Для правового статусу суддів такі цінності мають не лише першочергове значення, а впливають на його змістовне нормативне наповнення. У сучасних умовах судді повинні орієнтуватися на ті загальнолюдські цінності, які зумовлені потребами